

„... a magyar nemzet jövőjének kérdése – meggyőződéseim szerint – a kultúra kérdése...”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kedves Kutatótársak!

A Magyar Tudományos Akadémia egykori elnöke, a szépíróként, tudományszervezőként és oktatáspolitikusként egyaránt maradandót alkotó báró Eötvös József fogalmazott így képviselői programbeszédében a kultúra jelentőségéről.

Az 1869-ben született gondolatok érvényességét két évvel a kiegyezés után minden bizonnyal kevesen vonták kétségbe a kortársak közül. A korszellemet az is jelzi, hogy éppen ebben az évben hagyta jóvá az uralkodó az MTA új alapszabályát, amely visszatérést jelentett az Akadémia reformkori célkitűzéséhez, a tudomány és irodalom magyar nyelven való műveléséhez és terjesztéséhez. A nemzeti identitás, valamint az örök emberi értékek megőrzéséhez hozzájáruló, kultúrának nevezett szellemi kincsestár fontossága mellett azonban ma, a 21. század elején a globalizálódó világban a mesterséges intelligencia térhódítása idején sem lehet elégszer és elég hangsúlyosan érvelni.

Érvényes-e még Vörösmarty Mihály *Szózata*? – tette fel a kérdést néhány hete egy budapesti gimnázium igazgatója a ballagási ünnepségen elmondott beszédében a végzősöknek. Azokhoz a diákokhoz szólt, akiknek egy része az érettségi után külföldön kezdi meg egyetemi tanulmányait, vagy pár év múlva a mesterképzést. Esetleg még később külföldön kezd dolgozni, vagy oda házasodik. Aztán meg is válaszolta a saját maga által feltett kérdést: az „itt élned, halnod kell” költői parancsolata nem veszített érvényességéből, csak a korhoz kell tudni alkalmazni. Hiszen – mint mondta – sem Vörösmarty, sem

kortársai nem álmodhattak arról a világról, amelyben mi élünk – távolságokat összezsugorító, az információáramlást pedig szinte követhetetlen módon felgyorsító, lehetőségeket nyújtó, de veszélyeket is rejtő modern dzsungelről. Ebben a folyamatosan változó közegben pedig szükség van a biztos pontokra, például a tudomány és a kultúra eligazodást segítő, útjelzőként is működő bizonyosságára.

Kedves Kutatótársak!

Akinek Hunyadi Mátyás nemcsak bemagolandó évszámokat jelent, hanem a corvinákból álló könyvtárat létrehozó, reneszánsz műveltségű uralkodót is, akinek Tünde nemcsak egy nép *A Gyűrűk Urából*, hanem az MTA egykori tagja, Vörösmarty Mihály drámai költeményének női főszereplője is, aki nem tudja megrendülés nélkül nézni a szintén egykori akadémikus Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi sírjának képét, mert tudja, hogyan került Erdélyből Észak-Indiába, és mit vitt ott véghez, akinek a táncról nem csak a diszkó jut eszébe, hanem az MTA egykori elnöke, Kodály Zoltán *Galántai táncok* című zenekari műve is, annak számára a *Szózat* üzenete akkor is örökérvényű igazság, ha a sors messze sodorja a szülőföldjétől. Ahhoz, hogy ez így legyen, ahhoz, hogy az élet savátborsát jelentő kultúrát, benne az irodalmat, a zenét, a képzőművészetet élvező és értő nemzedékek nőjenek fel, nélkülözhetetlen a humán tudományokkal foglalkozó kutatók munkája. Mindaz, amit a nagyszülők, szülők és pedagógusok gyermek- és tinédzserkorban továbbadnak, a tudományból fakad. Kutatók tárják fel, rendszerezik, írják le és értetik meg a laikusokkal az irodalomtudomány, a nyelvtudomány, a klasszika-filológia, a néprajztudomány, az orientalisztika, valamint a zenetudomány új eredményeit, és őrzik meg értékeiket a jövő generációk számára.

Amikor az előbb munkájukra a „nélkülözhetetlen” szót használtam, nem egyszerű retorikai túlzással éltem. Hiszen ki más lenne képes erre az

értékmentésre, és ki más is végezné el ez a munkát, ha nem a magyar kutatók? A természettudományokban magától értetődő nemzetközi kooperáció nagyon ritka az olyan kutatási programokban, amelyek egy, a nagy világnyelvekhez képest kevesek által beszélt nyelvhez és területileg is viszonylag jól behatárolható nemzeti kultúrához köthetők. Ezért a magyar kutatóknak kell a nemzeti nyelvvel és kultúrával foglalkozniuk. Egy, az eredetileg a magyar nyelv ápolására létrehozott nemzeti intézményhez kötődve pedig ez magától értetődő is.

A Magyar Tudományos Akadémia első tagjait akár a magyar kultúra elit alakulataként is jellemezhetjük. Az első 23 akadémikus között ott volt a *Himnusz* szerzője, Kölcsey Ferenc, a *Szózat* költője, Vörösmarty Mihály vagy éppen a szintén irodalmi nagyságnak számító Berzsenyi Dániel. Kései utódaikként az ő életművüknek és emléküknak is tartoztunk azzal, hogy 2019-ben a kutatóhálózatától megfosztott Akadémia 192. közgyűlésén megújított küldetésnyilatkozatunkban többek között a nemzet tudományos és kulturális örökségének ápolását tűztük ki célul. Az Akadémiának a magyar köznyelv és tudományos nyelv fenntartása, fejlesztése és gazdagítása céljából végzett tevékenységét és stratégiai megfontolásait részletesen bemutatta a 197. közgyűlésen tárgyalt, *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv* című dokumentum, amelynek szellemében a Közgyűlés egy olyan nyilatkozatot is elfogadott, amellyel a nyelvápolás iránti elkötelezettségét és küldetését tovább erősítette. Az Akadémia 2022-ben indult új nemzeti kutatási programjai között pedig ott található a több alprogramot is összefogó Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program.

Az előbb nem véletlenül említettem az irodalomtudományt, a nyelvtudományt, a klasszika-filológiát, a néprajztudományt, az orientalisztikát, valamint a zenetudományt. E tudományterületek művelői jelenleg mind ott találhatók az MTA I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályában, s teszik azt ezáltal az egyik

legsokszínűbb tudományos osztállyá. Ez a sokszínűség jelenik meg a ma kezdődő osztályhónap programjában is, sőt már a mai nyitóünnepségen is, hiszen például a *Tudósok hangversenyén* az osztályhoz tartozó legkülönbözőbb területek képviselői ezúttal zenei előadóművészként kalauzolják el a hallgatóságot Palestrina, Monteverdi, Haydn, Telemann műveitől kezdve megzenésített Vörösmarty-, Arany- és József Attila-verseken át altaj-telengit, kazak és baskír népzenei keresztül a magyar népdalokig és néptáncokig.

A határon túli magyar kutatói közösségek májusi rendezvényei után most, júniusban az I. Osztály kínál változatos programokat az érdeklődőknek. Konferenciák, kiállítások, hangversenyek, könyvbemutatók, kerekasztal-beszélgetések, székfoglalók és kreatív programok várják a szakmabelieket és a magyar nyelv- és irodalomtudomány iránt érdeklődőket az MTA székházában. Az *Akadémiai „Ki nyer ma?”* játékra hív: a Magyar Rádió sikeres vetélkedőjének az MTA200-ra készült változatában a zenei részletek a „népzene” és a „magyar zene” fogalmát járják majd körül olyan művekből válogatva, amelyek szerzői kapcsolódnak az Akadémia világához. A *Tudományról középiskolásoknak – „nem középiskolás fokon”* című, a Középiskolai MTA Alumni Program céljaihoz illeszkedő rendezvény az MTA I. Osztálya által gondozott hat tudományterületet viszi közelebb a diákokhoz: hallhatunk többek között a Móricz-életműben szereplő ételekről, a magyar paraszti közösségek hitvilágáról, a latin költői szövegek betűlétráiról, a popkultúra és a magaskultúra különbségeiről vagy arról, hogy a nyelvtudomány hogyan segíthet azonosítani az álhíreket.

Kedves Kutatótársak!

Sokan írnak és beszélnek mostanában a bölcsészettudományok válságáról. Arról, hogy az eredményeket túlnyomó többségében számokkal, idézettséggel, különféle indexekkel leíró és minősítő tudományterületekhez képest bajban vannak a teljesítményüket szabadalmakkal és egzakt mérésekkel alátámasztani

nem tudó, a publikációikat is a teljesen eltérő tudományági sajátosságokhoz igazító bölcsészettudományok. Én azt gondolom, hogy a vészharang kongatása helyett inkább stratégiaalkotásra van szükség. Az Akadémia hagyományaiból és jelenlegi helyzetéből is levonhatjuk azt a következtetést, hogy a korábbiaknál nagyobb lehetőségeket kellene biztosítanunk azoknak a tudományterületeknek, amelyek az I. Osztályhoz is tartoznak, s amelyeken a gyakran rendkívül költséges természettudományi és műszaki kutatásokhoz képest sokkal kevesebb pénzből lehet jelentős eredményeket elérni. Ennek támogatása egy jelentőségét az első kétszáz esztendőhöz méltó módon megőrizni akaró, továbbfejlődésre kész intézmény számára pedig éppolyan fontos, mint mindenkinek, akinek a kultúra az élet alapvető velejárója.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket, és eredményes, élményekben gazdag osztályhónapot kívánok mindannyiuknak!